

Зуд ба ‘өмчийн’ босго үзүүлэлт нь Монгол орны нүүдэлчин малчдын хувьд

Даниел Ж. Мерфи¹

¹Антропологийн тэнхим, Синсинатийн Их сургууль
< murphdl@ucmail.uc.edu >

ХУРААНГУЙ

Өмч болон түүний хуваарилалт бол нийгэм-экологийн систем дэх нөхөн сэргэх чадамжийн гол үзүүлэлтийн нэг юм. Энэ өгүүлэлд 2008 онд эмхтгэсэн Хэнтий аймгийн өмнөд хэсгийн нутагт өмчийн үзэл баримтлалын шилжилттэй холбоотой угсаатны зүйн болон асуулгын өгөгдлийг 2014 оны өгөгдөлтэй харьцуулж байна. Үүнд: Эдгээр хандлагууд хэрхэн бий болсон, тэдгээрийн үндэс суурь логик юу байсан, мөн түүхэн, улс төр эдийн засгийн илүү өргөн нөхцлүүдэд тэдгээр нь хэрхэн томьёологдож буйг энэхүү өгөгдөл харуулж байна. Уг дүгнэлтээр, улс төрийн үзэл санаа хүчтэй дэлгэрсэн үед зудын гамшгийн дараа газар хувьчлалыг шаардах явдал бий болдгийг харгалзан цаашдаа тохиох зудны гамшиг нь газрын эрхийн хууль ёсны өөрчлөлтийг нөхцөлдүүлэх бололцоог бий болгох вий гэсэн зовнилыг дэвшүүлж байна. Өмчийн босгыг давах нь бэлчээрт болон малчдын амьжиргаанд аль алинд мэдэгдэхүйц асуудлыг үүсгэхийг нотлохын зэрэгцээ уг өгүүлэлд нүүдлийн мал аж ахуйн тогтолцоог бэхжүүлэх ирээдүйн гарцыг санал болгож байна.

Түлхүүр үгс: Өмч, хөдөлгөөн чадвар, улс төр, гамшиг, нөхөн сэргэх чадамж

ОРШИЛ

Өмч болон түүний хуваарилалт бол нийгэм-экологийн систем дэх нөхөн сэргэх чадамжийн гол үзүүлэлтийн нэг юм (Folke, 2006). Гэхдээ албан бус өмчийн зохицуулалт нь зөвхөн сайтар дасан зохицсон, зуршил болсон хэм хэмжээг тусгаад зогсохгүй, түүнчлэн экологийн нөхцөл байдалд хариу үйлдэл үзүүлэх нөхцөлт болоод хам сэдэвт логикийг харуулдаг гэдгээрээ тэдгээр нь хувирамтгай чанартай байдаг. Энэ өгүүлэлд 2008 онд эмхтгэсэн Хэнтий аймгийн өмнөд хэсгийн нутагт өмч хөрөнгийн үзэл баримтлалын шилжилттэй холбоотой угсаатны зүйн болон асуулгын өгөгдлийг 2014 онд эмхтгэсэн өгөгдөлтэй харьцуулж байна. Өгөгдлөөс харвал өмчийн тухай, ялангуяа бэлчээр ба газар гэх мэт байгалийн нөөц баялгийн тухай үзэл нь мэдэгдэхүйц ба зөрчилтэй гэж харагдах өөрчлөлтөнд орсон нь харагдсан.

Тухайлбал, өвөлжөө бууц болон бэлчээр гэх зэрэг нөөц баялгийг хуваарилах ба хувьдаа эзэмших эрхийн шаардах хандлагад гарсан огцом өөрчлөлтийг 2008 онд олонхи малчид гэнэтийн байдлаар хувьчлалд хамрагдах болсон явдлаас, мөн 2014 онд тийм хандлага огт үгүй болсон байдал зэргээр харж болно. Гэхдээ эдгээр өгөгдөл нь газрын эрхийн талаарх хувьчилсан үзэл баримтлалаас холдох төлөв байдлыг тусгахаас илүүгээр тухайн өгөгдлийг цуглуулан эмхтгэсэн онцлог хам сэдэвтэй ижил утгатай нөхцөлт логикийг харуулж байна. Хувьдаа эзэмших эрхийг авах хандлага 2008 оны зудны дараах жилүүдэд ажиглагдсан бол, харин отор

нүүдэл хамгийн бага шаардах “өнөтэй сайхан” жилүүдийн дараагаар 2014 онд тийм өвөлжөөгөө эзэмших эрхийг татгалзах байдал бий болжээ.

Энэ дүгнэлт хачирхалтай санагдаж магадгүй. Учир нь судлаачдын үзэж байгаагаар хүнд жилүүдэд нөөц ашиглалтын хөдөлгөөнт бодлого болон нийтийн өмчийн системийг шаарддаг, харин илүү тотвортой нөхцөл байдал бүрэлдэхэд хувийн эзэмшлийг хүлээн зөвшөөрүүлэх уриалга нэмэгддэг юм. Түүгээр барахгүй, энэ дүгнэлтээр дэвшүүлэх нэгэн асуудал бол улс төрийн үзэл санаа хүчтэй дэлгэрсэн үед зудны гамшгийн дараа газар хувьчлалын уриалга бий болдгийг харгалзвал цаашдаа зудны гамшиг тохиох нь газрын эрхийн хууль ёсны өөрчлөлтийг нөхцөлдүүлэх бололцоог бий болгох вий. Уг өгүүлэлд, өмч эзэмшлийн босгыг давах нь бэлчээрт болон малчдын амьжиргаанд аль алинд мэдэгдэхүйц асуудлыг үүсгэхийг нотлохыг зэрэгцээ нүүдлийн мал аж ахуйн тогтолцоог бэхжүүлэх ирээдүйн гарцыг санал болгож байна.

СУДАЛГАА ХИЙСЭН ГАЗАР БА СУДАЛГААНЫ АРГАЗҮЙ

Энэ өгүүлэлд хэлэлцэх өгөгдлийг Хэнтийн аймгийн зүүн өмнөд нутаг, Өндөрхаан хотоос (эдүгээ Чингис хот) чанх өмнө зүгт орших Баянхутаг сумын Өгөөмөр багаас цуглуулсан. Өгөгдлийг хоёр удаагийн судалгааны хугацаанд буюу 2007-2008 онд 15 сарын турш, мөн 2014 оны зун 6 долоо хоногийн турш цуглуулж эмхтгэв. Гэвч өгүүлийг зохиогчийн хувьд уг нутагт 2003 оноос хойш нийт 30 сарын туршид яг адил өрх айлуудад угсаатны зүйн судалгаа хийсээр ирсэн. 2007-2008 онд ашигласан аргачлалд 68 малчин өрхөөс асуулга авах ба дагалдах гүнзгийрүүлсэн ярилцлагыг тэдгээр өрхийн 34-тэй нь явуулах аргууд багтав. Өрхийн асуулгаар мал ба бусад өмч, өрхийн үйлдвэрлэл болон хэрэглээ, хөдөлгөөнт арга ажиллагаа болон хөрөнгийг ялгаж салгах байдал, хөдөлмөр эрхлэлт, уг сурвалжийн өгөгдөл зэрэг мэдээллийг эмхтгэв. Харин ярилцлагууддаа голчлон нөөц баялгийн ашиглалтын шийдвэр гаргах, орон нутгийн засаг захиргааны асуудлуудад анхаарал хандуулав. 2014 онд миний бие тухайн багт эргэн очиж, анх ярилцлагад оролцсон 34 өрхийн 24-өөс ахин асуулга авч, анхны өрхийн судалгааны асуултуудыг ашиглахын зэрэгцээ дагалдах гүнзгийгүүлсэн ярилцлагууд авлаа. Судалгааны хоёр хугацааны аль алинд нь янз бүрийн зохион байгуулагч, засаг дарга болон бусад албан хаагчдаас нэмэлт ярилцлагууд авсан болно.

СУДАЛГААНЫ ҮР ДҮН

Ган зуд мэт байгалийн аюулт үзэгдэл болох нөхцөлд малчин өрх хөдөлгөөнт чадамжтай байх нь Монголын нүүдэлчин малчдын амьдралын хэв маяг цаашид үлдэх эсэхтэй нарийн нягт хамааралтай эрсдлийн менежментийн түлхүүр аргачлал болдог (Мерфи 2014). Өгөөмөр багийн өрхүүдийн эрхэлдэг үндсэн, үр ашигт үйл ажиллагаа болох мал маллагаанд шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэдэг хүчин зүйлс бол нүүдэл суудлын тоо, хугацаа тов, нүүдэллэх газар байршил бөгөөд эдгээр нь хэд хэдэн хүчин зүйлээс, тэр дотор малчны өвөлжөө бууцын хүртээмжээс шалтгаалдаг. Малчны өвөлжөө бууц бол анхдагч нөөц баялаг бөгөөд эндээс малчдад бэлчээр, ус, давс буулт/хужир мараа болон өрхийн мал сүрэгт зайлшгүй хэрэгцээтэй бусад нөөц баялгийг хүртэх бололцоо нээгддэг. Өнөтэй жилд улирлын бууцанд жил тойрон нүүж буухаас гадна өрхүүд малдаа намрын тарга тэвээрэг авахуулах, мал сүрэгт аюул учруулах хөнөөлт үр дагавараас сэргийлэх зорилгоор отор нүүдэл хийдэг (Мерфи 2011). Ийм нүүдэл суудал хийх боломжийг эрх мэдлийн албан ба албан бус институцийн зохицуулалтаар баталгаажуулж хангадаг. Орон нутгийн уламжлалт заншил, эд юмсын эдийн засгийн ёс суртахууны, эрх ба түүнийг хүлээн зөвшөөрөх явдал, засаг захиргааны нэгж, эрх зүйн бүтэц, төрийн бус бодлого ба үйл ажиллагааны төрөл бүрийн хэлбэр зэрэг нь нүүдэл ба хөдөлгөөнт чанарыг нөхцөлдүүлэх үндэс суурийг бүрдүүлдэг аж. Гэхдээ 2008 оны зуднаар нүүдлийн арга ажиллагаа болон малын хорогдлын хэмжээ нутаг бэрт өөр өөр байсан нь

институцийн жигд бус байдал, хоорондын уялдаагүй байдал, хязгаарлалт, саад их байсныг харуулсан бөгөөд энэ нь нүүдэл хийх боломжийг хязгаарлан одоог хүртэл Монгол малчдыг хүндрүүлж буй институцийн тодорхой бус байдлын даамжралыг илтгэсэн.

Өмчийн практик, 2008 онд

Институцийн хувьд тодорхой бус байдлыг 2008 онд цуглуулсан өгөгдлөөс харвал өмч, хүртээмж, нөөц баялгийг эзэмших эрх болоод түүнийг тойрсон практикийн шинэлэг ухагдахуун дөнгөж гарч ирж байжээ (Хүснэгт 1-ийг хар). Өмчлөх, эзэмших, эсвэл ашиглах эрхийн аль нь ч, эдгээр эрхийн олонх нь 'эзэний мэдэл' гэдэг ухагдахууны олон янзын илэрхийлэлд үндэслэсэн байв. 'Мэдэл' бол эд зүйлстэй холбоотойгоор хүмүүсийн хоорондын харилцааны Монгол томъёолол юм. Мэдэл гэдэг дотор эзэмших эрх ба халамжлах үүргийн аль аль утга багтдаг (Sneath, 2001) бөгөөд тэр утгаараа салшгүй чанарыг илэрхийлдэг. Гэхдээ мэдэл нь хувь хүний дотор суурилагдсан, түүний чадамжийг тусгаж байдаг тул түүнийг шууд солилцох боломжгүй. Гэхдээ мэдэл нь өв залгамжлал, ураг төрөл болон угсаа үндэстний (далайцаас шалтгаалан) харьяалал зэргээр дамжуулан өвлүүлж, практик туршлага болон нөөц баялаг ба түүний сүсэг хувь тохиолд оролцох оролцоогоор олж авах боломжтой буюу шашин ба улс төрийн ивээлээр үүнийг хүнд соёрхох боломжтой. Мэдлийг бусдад танигдахуйц байдлаар нотлон батлах шаардлагатай. Зарим утгаар, өнөө цагийн өмчлөлийн лизинг эдгээр арга ажиллагаатай холбогдох боловч нөгөөтээгүүр хуулийн этгээдээр дамжуулан 'эрхээ' томъёолсоноор лизинг нь мэдэл гэсэн ухагдахууны нийгмийн тодорхойлогчийг үгүй болгож, нэгэн утгын эзэмшлийг болиулах байдалд хүргэдэг.

Хүснэгт 1. Олон төрлийн эрх, нэхэмжлэл болон нотолгооны 2008 оны эмхтгэл. Энд дүрсэлсэн тайлбаруудыг хялбаршуулсан болно.

Эрх (Right)	Гол нөөц баялаг	Нэхэмжлэл	Нотолгоо
Өмчлөх (Ownership)	Гэр, малын хороо (хашаа, саравч г.м.)	Хувь хүний эрх	Эзэмшил, Баримтжуулалт
Эзэмших (Possession)	Өвөлжөө, мал, худаг, хадлан бэлчээр	Залгамжлал ба ураг төрлийн холбоо, хууль ёсоор хүлээн зөвшөөрөх байдал	Бууц, олны ой санамж, баримтжуулалт, тамга (тэмдэг/шошго)
Ашиглах (Use)	Өвөлжөө, бэлчээр, нийтийн худаг, хужир мараа	Үндэс угсаа, Чингис Хаан, тал нутгийн ёс зүйн эдийн засаг	Монгол үндэстний онцлог, баримтжуулалт, олны ой санамж, ёс зүйн эрх, иргэншил

Мэдэл буюу мэдэлтэй байх тухай ойлголт нь 2008 онд бидний судалгааны үр дүнгээр үзэхэд өвөлжөө ашиглахын төлөө бэлэг сэлт, хандив, түрээс, хахууль өгөх, мөн эцсийн дүнд худалдан арилжих зэрэг өргөн хүрээт арга ажиллагааг ойлгохын түлхэц болох талтай (Асуулга ярилцлагын үеэр авсан мэдээг Хүснэгт 2-оос харна уу). Солилцооны энэ байдлыг харвал эдийн эрхийн тухай, мөн солилцож болох зүйл юу болох тухай тодорхой ойлголт байгаа нь илэрхий билээ (үүнтэй адил өөрчлөн байгуулалтын талаар Murphy, 2015 харна уу). Тухайлбал бэлэг сэлт нь хоёр талын харилцааг тэнцвэржүүлдэг. Хандив нь хэлбэрийн хувьд 'үнэгүй өгсөн' бэлэг. Түрээсээр эзэмших гэдэг нь өмчлөх эрхийг бус, харин ашиглах эрхийг солилцдог. Хахууль дотор дээрх гурван ухагдахуун ба худалдаах гэсэн агуулга багтдаг. Бусад арга ажиллагаанаас ялгаатайгаар энэ нь өвөлжөөний эрхийг шилжүүлэхүйц болгож, улмаар өмчлүүлэх гол түлхүүр болдог. Иймэрхүү арга ажиллагаа ба үзэл санаа Монголд урьд өмнө байгаагүй, эсвэл зарим утгаар эргэн бий болж байгааг харгалзвал ийм зүйл ажиглах, мөн судалгаанд оролцогчдоос ийм хариулт авах нь

газрын эрхийн талаарх үзлийг улам бүр хувьчилсан шинжтэй болж буйг харуулж байна.

Хүснэгт 2. 2008 онд байсан өвөлжөөний эрх болон бусад түлхүүр нөөц баялгийг солилцох хэлбэрүүд.

Солилцооны талаарх ухагдахуун	Англи ухагдахуун	
<i>Бэлэг</i>	Gift	Харилцаан найр тавих. Талархал илэрхийлэх.
<i>Хандив</i> <i>Түрээс (эсвэл хөлс)</i>	Donation Rent (or wage)	Түр ашиглах зориулалтаар эзэнтэй солилцоо хийх.
<i>Хахууль</i>	Bribe	Түр ашиглах зориулалтаар эрх мэдэлтэнтэй солилцоо хийх.
<i>Худалдаа</i>	Sale	Өмчлөл, эсвэл эзэмших эрхийг (мөн ашиглах эрхийг) шилжүүлж болохуйц солилцоо.

Орон нутгийн засаг захиргааны албан тушаалтнуудтай хийсэн ярилцлага, мөн маргааны жишээ судлал үүний баталгаажуулсан. Хувь хүний эрхийг онцолдог Тэдэлтэй байна гэдэг нь хувь хүн илүү эрхээрээ маргаан шийдвэрлэх давуу байдал болдгийг жишээ судлалаас мөн харж болно. Түүнээс гадна, өмчлөлийн лизингийн хөтөлбөр цаашдаа эдгээр үзэл санааг практик арга ажиллагаанд улам томъёолж, бэхжүүлснээр өвөлжөө, бэлчээрийн уян хатан хүртээмжийг ноёрхлын уламжлалт ойлголтыг буй болгогч нийгмийн харилцаагаар дамжуулалгүйгээр, харин лизингийн институцуудаар дамжуулан зуучилдаг болж байна. Товчлон хэлбэл, 2008 онд нөөц баялгийн эрхтэй холбоотой арга ажиллагаа ба үзэл санаа хэдийгээр нэлээд тодорхой бус, маргаан дагуулсан байсан ч, нөгөөтээгүүр улам неолиберал болж, өөрийг нь томъёологч нийгмийн харилцаанд бус, харин хувь хүнд тэр эрхийг хамаатуулах болсон нь харагдаж байна.

Тэгэхлээр неолибералчлал болон байгалийн гамшгийн нөхцөлд аливаа төрлийн өмч хувьчлал нь Өгөөмөри ирэхээс өмнө төсөөлж байснаас хамаагүй их дэмжлэгийг тухайн үед хүмүүсээс авч байсанд гайхах зүйл алга (График 1-ийг хар). Судалгаанд оролцсон өрхийн 31 хувь нь өвөлжөө хувьчлалыг, мөн 28% хувь нь бэлчээрийн хувьчлалыг дэмжсэн гэдгийг харгалзвал эрхийн тухай ойлголт нь улам хувьчилсан, хувийн, 'мэдлийг шилжүүлэх боломжтой гэж үзэх үзэл рүү чиглэж буй нь илэрхий байсан. Өмч хувьчлал руу чиглэсэн хөдөлгөөн нь бэлчээрийн ашиглалт ба хамгаалалтын шилжилтэд хувь нэмэр оруулж, Монголд нүүдлийн мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн тулгуур суурийг шинээр тавих болно. Түүнчлэн, мал аж ахуй судлаачдын иш татдаг, мөн нийтийн өмчийн системд өргөн хүрээнд дурьддаг ёсоор, зуд гэх мэтээс гамшгаар бий болдог аюулт нөхцлүүд бол ерөнхийдөө өмчийн уян хатан горимыг хадгалан үлдээх логик үндэслэлийн суурь болдог гэсэн утгаар дээрх ажиглалт сонирхол татаж байна.

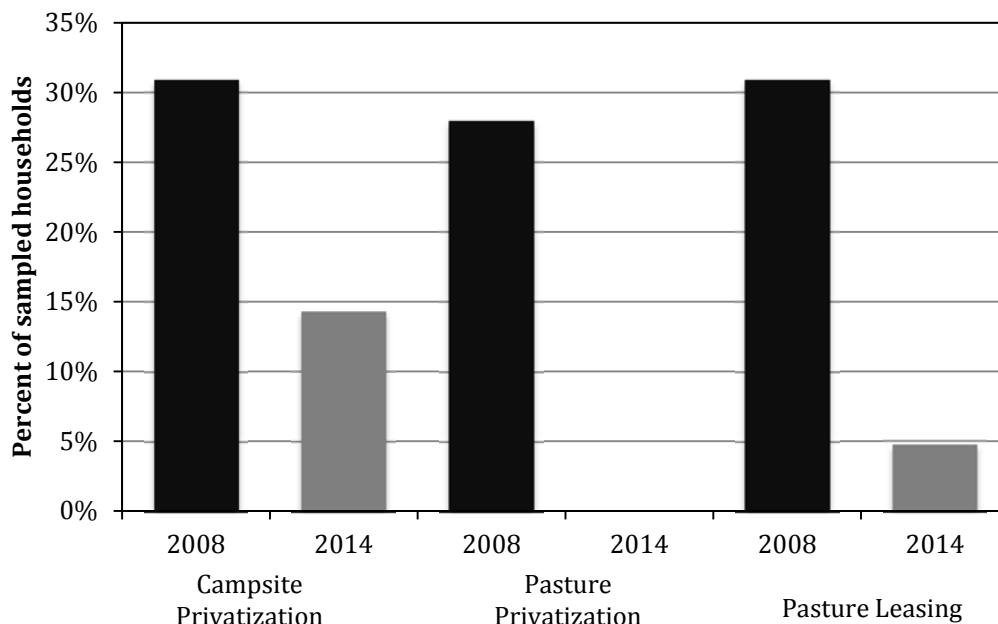

График 1. 2008 болон 2014 онуудад өмч хувьчлал ба эзэмших гэрчилгээг дэмжсэн, судалгаанд оролцогч өрхийн харьцуулалт

График 1. Тайлбар

Босоогоор:

Судалгаанд оролцогч өрхийн хувь хэмжээ

(доод эгнээнд зүүнээс баруун руу):

Өвөлжөөний хувьчлалыг дэмжсэн

Бэлчээрийн хувьчлалыг дэмжсэн

Бэлчээрийн лизингийг дэмжсэн

Өмчийн практик, 2014 онд

Өгөөмөрт хийсэн 2014 оны судалгаагаар өмч хувьчлалын урьдын сонирхол нэлээд буурсан болохыг олж харав. Асуулгад орогчдын дөнгөж 14 хувь нь өвөлжөө хувьчлагдах ёстой гэж үзэх болсон бөгөөд бэлчээрийг хувьчлах хүсэлт илэрхийлсэн нэг ч хариу ирээгүй (тус тус 17% болон 28%-иар буурав). Үнэндээ, эзэмших гэрчилгээгээр бэлчээрийг хамруулах нь дээр гэж хариулагсдын тоо ч гэсэн эрс буурсан байлаа (26%-иар буурав). Ийм шилжилтийг эс тооцвол бусад эрх болон нэхэмжлэлийн тухай цогц ухагдахуун хэвээр үлдсэн нь ажиглагдаж байсан. Малчид өвөлжөө худалдах, мөн хээл хахуулийн тухай 2008 онд ярьдаг байснаас арай бага ч ярьсан хэвээр бөгөөд бэлчээрийн талаарх мэтгэлцээн маргаан ч үргэлжилсээр байв. Ерөнхийдөө миний олж мэдсэнээр, хэдийгээр сумын өрхүүд өвөлжөөг эзэмших ач холбогдлын тухай санал хуваагдсан байгаа ч түлхүүр нөөц баялгийг төрийн өмч байдлаар төр засгийн гарт үлдээх шаардлагатайг дийлэнх хүний хариулт дэмжиж буйг илэрхийлэв. Хэдийгээр өвөлжөөний харьцангуй нээлттэй хүртээмжийг хадгалах болоод илүү хатуу хэлбэрийн 'мэдэх' онцгой эрхийг олгох тухай үзлийн хооронд сөргөлдөөн байсаар байгаа ч бэлчээрийн хувьчлалын боломжоос түдгэлзсэн шинжтэй "аюул болно" гэсэн тайлбарыг би байнга сонсож байна.

Зуд болсноос хойших жилүүдэд харьцангуй эрсдэл багатай Өгөөмөр болон Баянхутаг суманд бэлчээрийн ургац элбэг хангалуун ба ган зудгүй учраас ингэж нэг дор өмч хувьчлалаас эрс татгалзах ба солилцоонд нээлттэй ноёрхлын хэлбэрүүдийг бэхжүүлэх болсон нь 2008 онтой харьцуулбал сонирхол татсан эрс ялгааг харуулж байна. Өмчийн хувьчилсан үзэл нь ерөнхийдөө иймэрхүү тогвортой

нөхцөлд бий болдгийг харгалзвал өдгөөгийн энэхүү уян хатан байдал нь хачирхалтай үзэгдэл болоод байна.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ

2008 онд Өгөөмөрийн болон илүү өргөн утгаар авч үзвэл Хэнтий аймгийн нийтийн эзэмшлийн логик нь аюулд өртсөн байсан нь харагдаж байна. Хачирхалтай нь 2014 он болоход, эрсдлийг зөөлрүүлж зохицуулах механизмын түлхүүр элемент болсон малчид өөрсдийгөө дахин бэхжүүлсэн мэт харагдаж байна. Улмаар өмч хувьчлалыг (болон түүний холбоотныг) дэмжих байдал эрс буурсан хирнээ илүү өргөн утгын эдийн эрхийн илүү хувьчилсан болж буй олон талт үзэл байсаар байгаа нь олон чухал асуултыг бий болгож байна. Яагаад өмч хувьчлалыг дэмжих байдал буурсан ба 2008 оны үйл явдлын тайлбарт энэ нь ямар нөлөө үзүүлж байна вэ?

Эдгээр асуултанд харьцангуй хялбараар хариулбал, 2008 онд харьцангуй шинэлэг байсан (2006 оноос эхэлсэн) эзэмших гэрчилгээ нь өвөлжөөний эрхтэй холбоотой тодорхой тооны үзлийг дэмжиж өгснөөр институцийн тодорхой бус байдлыг бууруулсан байна. Ялангуяа ноёрхлын илүү хувьчилсан үзлийг дэмжсэнээр тэгж чадсан. Гэхдээ эдүгээ ч лизингийн тухай нэлээдгүй мэтгэлцээн байсаар (дээр иш татсаныг харна уу) бөгөөд Өгөөмөрийн малчдын зүгээс одоогийн нутгийн удирдлага, засаг захиргаа зохицуулалтыг дутуу дулимаг, тодорхой бус байдлыг тусгасан хэвээр гэж үзсээр байгааг эдгээр мэтгэлцээн, санал солилцооноос харж болно.

Хэдийгээр лизингийн нөлөөллийг үл тоомсорлон үлдээж болохгүй ч миний санал болгож буй бусад хөдлөлзүй ч гэсэн үйлчилсээр байна. Тухайлбал, Little (2012)-ийн нэрлэсэнээр “эрдлийг зөөлрүүлэх сэтгэлзүйн экологи” хэмээх зүйлийн хүрээнд эдгээр дүгнэлтийг авч үзвэл үүнийг олгож чадна гэдгийг миний бие нотолж байна. 2008 оны Өгөөмөр сумын нөхцөлд, гамшигт үзэгдэлтэй нүүр тулахдаа засаг захиргааны тодорхой бус байдлын улмаас эрсдлийг ухамсарлах, хариу үйлдлийг төлөвлөх, мөн улмаар шаардлагатай шийдвэр гаргаж, шийдсэнээ гүйцэтгэх тухайн цагийн чадамж буурсан байжээ. Төвлөрсөн системийн задралын түүх, мөн өрхийн эрсдлийн менежментийн бутралаас улбаалах институцийн тодорхой бус байдал нь байгалийн гамшгаар улам нэмэгдэж, үндсэндээ албадах чанартай болж, нүүдлийн мал аж ахуй оршин тогтнолын төлөөх зүтгэлээр илрэх зовнил, айдас түгшүүрийг ашиглан хүнийг хөдөлгөдөг. Энэ утгаар 2008 онд малчид бүхий л үзэгдэлтэй зэрэг нүүр тулсныг харгалзвал тэд өмч хувьчлал шиг эрсдэлтэй ч хамаагүй аливаа бусад арга замыг сонгоход бэлэн байдалд хүрсэн гэж хэлж болно. Харин 2014 онд зуднаар амссан туршлага хүмүүсийн ой ухаанаас арилж эхэлсэн бөгөөд илүү гүнзгий үндэслэх логикоор сэтгэх болсон нь эрс арга хэмжээ авах тухай аливаа ‘бодлыг’ арилгах болсон билээ.

ДҮГНЭЛТ

Уг тайлбар хэд хэдэн шалтгаанаар чухал ач холбогдолтой. Нүүдэлч мал аж ахуйн хөдөлгөөнт чанарын тухай ихэнх судалгаа давхцсан мөн чанартай бөгөөд антропологичдын нэршил ёсоор “угсаатны зүйн мөчлөг” хэмээх зүйлд түшиглэдэг. Нийтийн өмчийн системийн түр хугацааны логик нь түүний орон зүйн логик лугаа адил макро төвшинд үйлчилдэг боловч тийм системийг бүрдүүлдэг оролцогч талууд болон нийгмийн харилцаа нь микро төвшинд хэрэгждэг тул энэ нь нүүдлийн мал аж ахуйн нийгэм-экологийн системийг судалгааг ярвигтай болгодог. Тийм болохоор өмч хөрөнгө нь институц болон оролцогч талуудын улс төрийн манлайллын шилжилтийг тусгахын зэрэгцээ, мөн шийдвэрлэх боловч солигдохуйц нөхцөлт логикийг тусган харуулдаг гэж ойлговол зохино. Цаашилбал, эрсдлийг төвлөрсөн байдлаас тараах, хөрөнгө баялгийг тэгш бусаар хуваарилах болон институцийн тодорхой бус байдал үүсэхээс үүдэлтэй эмзэглэл, мөн гадны нөлөөгөөр хэлбэршсэн эрсдлийг зөөлрүүлэгч сэтгэлзүйн экологи нь өмчийн бодлого дотор үүрэг гүйцэтгэх бөгөөд

бэлчээрийн нийгэм-экологийн ирээдүйн нөхөн сэргэх чадамжинд чухал үр дагаварыг тээдэг.

Хэрэв 2008 онд Өгөөмөрт тохиосон шиг тийм хэмжээгээр институцийн айдас түгшүүр гамшигт үзэгдлийн улмаас нэмэгдэнэ гэж үзвэл, ирээдүйд тохиох иймэрхүү үйл явдлууд Өгөөмрийн нүүдлийн мал аж ахуйг шийдвэрлэх босгоо давах байдалд хүргэх төлөвийг харуулж байна. Энэ утгаар, зуд нь өмчийн улс төрийн өөрчлөлтийг нөхцөлдүүлж, 1990-ээд оны эхэн үеэс хойш үзэгдээгүй газрын менежментийн эрс өөрчлөлтөд хөтлөх “цочролын эмчилгээнд” чиглүүлэх боломжтой.

ТАЛАРХАЛ

2007-2008 оны судалгааны хугацаанд санхүүгийн дэмжлэгийг Үндэсний шинжлэх ухааны сан (Эрдмийн ажлыг боловсруулан сайжруулах тэтгэлэг 0719863), Веннер Грены антроплогийн судалгааны сан, Олон улсын боловсролын хүрээлэн Фулбрайт хөтөлбөр, Ламбда Альфа үндэстний эрхэм нийгэмлэг болон Кентуки мужийн их сургуулиас олгосон. 2014 оны судалгааны дэмжлэгийг Синсиннати Их сургуулийн дэргэдэх Чарлз Фелпс Тафтын судагааны төвөөс олгов.

АШИГЛАСАН ХЭВЛЭЛИЙН ЖАГСААЛТ

- Folke C. (2006). Resilience: The Emergence of a Perspective for Social-Ecological Systems Analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267.
- Little PC. (2012). Another Angle on Pollution Experience: Toward an Anthropology of the Emotional Ecology of Risk. *Ethos*, 40(4), 431-452.
- Murphy D. (2011). *Going on Otor: 'Natural' Disaster, Mobility and the Political Ecology of Vulnerability in Uguumur, Mongolia*. Doctoral Dissertation, University of Kentucky, Lexington, KY.
- Murphy D. (2014a). Booms and Busts: Asset Dynamics, 'Natural' Disaster, and the Politics of Excess in Rural Mongolia. *Economic Anthropology*, 1(1), 104-123.
- Murphy D. (2014b). Ecology of Rule: Governance, Territorial Authority, and the Environment in Rural Mongolia. *Anthropological Quarterly*, 87(3), 759-792.
- Murphy D. (2015). From Kin to Contract: Labor, Work, and the Production of Authority in Mongolia. *Journal of Peasant Studies*, 42(2), 397-424.
- Sneath D. (2001). Notions of rights over land and the history of Mongolian pastoralism. *Inner Asia*, 3(1), 41-59.